

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ В АЗЕРБАЙДЖАНІ, ВІРМЕНІЇ ТА ГРУЗІЇ

Стаття присвячена організації педагогічної освіти в умовах інтернаціоналізації освітнього простору в Азербайджані, Вірменії та Грузії. Автор розглядає національні особливості країн щодо підготовки педагогічних кадрів на бакалаврському та магістерському рівнях. Проаналізовано підходи до фінансування вищої освіти, зарахування студентів на педагогічні спеціальності, стандартизації змісту освіти вчителів, оцінювання знань відповідно до вимог Болонського процесу. Охарактеризовано особливості академічної мобільності та міжнародного співробітництва закладів вищої освіти.

Ключові слова: педагогічна освіта, інтернаціоналізація, модернізація, Болонський процес, стандартизація педагогічної освіти.

В умовах зростання ролі знань освіта позиціонується як дієвий інструмент формування особистості, здатної відповідати викликам сучасного суспільства. Особливої актуальності у цьому контексті набуває роль учителя, його підготовка та власне професійна діяльність, покликана сприяти становленню активних і відповідальних громадян. Загальноцивілізаційні тенденції, соціально-економічні трансформації в суспільстві, процеси глобалізації та інтернаціоналізації зумовлюють потребу формування у сфері вищої освіти нової освітньої парадигми, яка дозволить протистояти негативним проявам глобалізації. А це, як зазначає Б. Брок-Утне, послаблення ролі держави в освіті, виникнення університетів ринкового типу, комерціалізація та перетворення професора-просвітника та носія вищих зразків академічної етики в "професора-підприємця", девальвація місцевої університетської культури через її поглинання англо-американською моделлю вищої школи, зростаюче домінування англійської мови та ін [1]. І саме інтернаціоналізація вищої освіти розглядається міжнародною спільнотою як механізм протидії держав викликам глобалізованого світу. Інтернаціоналізація є об'єктивним процесом стійкої взаємодії та взаємовпливу національних систем вищої освіти, на основі загальних цілей та принципів, що згідно з потребами глобального суспільства відображає прогресивні тенденції нового століття.

Роки незалежності стали для Азербайджану, Вірменії та Грузії періодом корінних реформ педагогічної освіти. Повністю змінена нормативно-правова база підготовки вчителів, розроблені стратегії держав щодо подальшого розвитку цієї галузі, осучаснена матеріально-технічна база, вдосконалено управління освітою, здійснені заходи щодо модернізації змісту та підвищення якості педагогічної освіти. Після підписання Болонської декларації у 2005 році країни кавказького регіону (Азербайджан, Вірменія, Грузія) стали рівноправними членами європейського освітнього простору, що визначило напрям подальшої модернізації вищої освіти держав у руслі євроінтеграційних процесів.

Різні аспекти освіти знайшли відображення у працях науковців досліджуваних нами країн: Л. Мкртчян, К. Меджидов, Г. Нодія (реформування вищої освіти), Н. Ібадов, А. Навоян, Г. Шарвашідзе (розвиток вищої освіти в контексті вимог Болонського процесу), А. Гукасян, М. Марданов, А. Нахчиванли (проблеми педагогічної освіти в умовах євроінтеграції), М. Галачян, А. Заманов, Ю. Мамедов (підвищення кваліфікації педагогічних кадрів) та ін. Проте, недостатньо висвітленими залишаються питання входження молодих учителів у професію, фінансування педагогічної освіти, оновлення змісту, стандартизація педагогічної освіти, міжнародне співробітництво в сфері освіти, забезпечення мобільності студентів та викладачів, що є невід'ємними складовими інтернаціоналізації вищої освіти. За останні два десятиріччя країнами кавказького регіону накопичений значний та цікавий досвід організації педагогічної освіти, що з огляду на актуальність вивчення зарубіжного досвіду в аспекті її інтернаціоналізації може стати корисним для забезпечення ефективного вдосконалення вітчизняної системи підготовки педагогічних кадрів. В межах більш широкого кола досліджень інтернаціоналізація вищої освіти стала предметом наукових розвідок зарубіжних (Ф. Альтбах, М. ван дер Венде, Х. де Віт, Дж. Местенхауз, Дж. Найт, У. Тайхлер та ін.) та вітчизняних науковців (О. Локшина, Л. Пуховська, А. Сбруєва, В. Солощенко, Ж. Чернякова та ін.).

І тому, метою статті є охарактеризувати особливості організації педагогічної освіти в умовах інтернаціоналізації освітнього простору в Азербайджані, Вірменії та Грузії.

Системи підготовки педагогічних кадрів досліджуваних нами країн історично успадкували як переваги, так і недоліки педагогічної освіти радянських часів, що суттєво позначилося на якості та відповідності освіти потребам ринкової економіки (академічність знань, гарантоване місце роботи після завершення навчання, низький рівень фінансування освітнього сектора, підвищення кваліфікації вчителів кожні 5 років, централізоване управління вищою освітою, ідеологізація освіти, відсутність конкуренції на ринку освітніх послуг тощо) [8; 9]. Необхідність подолання проблем перехідного періоду, підвищення конкурентоспроможності освіти на міжнародному рівні спонукали уряди Азербайджану, Вірменії та Грузії до модернізації вищої освіти, і зокрема педагогічної.

Вища педагогічна освіта в досліджуваних нами країнах забезпечується державними та приватними університетами, коледжами, навчальними університетами. За даними статистичних служб досліджуваних нами країн станом на 2014 рік в Азербайджані існує 52 вищі навчальні заклади в тому числі 12 університетів, які мають педагогічні спеціальності, у Вірменії – 63, з них 14 педагогічних та 117 ВНЗ у Грузії, з яких 10 готують вчителів. Університети надають кваліфікацію педагога через бакалаврські (4 роки навчання) та магістерські програми (2 роки навчання), успішне завершення яких дозволяє працювати вчителем. Слід також зазначити, що вищі навчальні заклади країн кавказького регіону поступово переходять на треступеневу вищу освіту і пропонують докторські програми, які передбачають науково-дослідну роботу в сфері освіти та після закінчення надають ступінь доктора наук (PhD).

Навчальний рік на бакалаврських і магістерських програмах в Азербайджані, Вірменії та Грузії організується за подібною схемою: навчання триває 2 семестри (32-45 тижнів), екзаменаційна сесія (5-15 тижнів), навчально-педагогічні (бакалаврат) та науково-дослідницькі (магістратура) практики. Деякі країни (Азербайджан, Вірменія) практикують так звані триместри, або літні семестри (не більше ніж 6 тижнів).

Державні вищі навчальні заклади фінансуються здебільшого державою, проте законодавство країн передбачає надходження додаткових коштів від платного навчання студентів, національних та міжнародних грантів, спонсорської підтримки тощо. Шляхи фінансування як державних, так і приватних закладів освіти та умови їх функціонування регламентують закони "Про освіту" (Азербайджан, 2009), "Про вищу та післядипломну професійну освіту" (Вірменія, 2004), "Про вищу освіту" (Грузія, 2004). Аналіз нормативно-правового забезпечення вищої освіти досліджуваних нами країн, дозволяє стверджувати про тенденцію до лібералізації освітнього сектора (надання навчальним закладам широкій автономії у виборі стратегій власного розвитку), що свідчить про намагання країн вийти на глобальний ринок освітніх послуг.

На сучасному етапі розвитку педагогічної освіти в країнах кавказького регіону (Азербайджан, Вірменія, Грузія) достатньо велика увага приділяється якості контролю знань та процедурі вступних екзаменів до вищих навчальних закладів. Вступна кампанія у всіх трьох країнах контролюється спеціально створеними організаціями, а саме: Державною комісією по прийому студентів (Азербайджан), Центром оцінювання та тестування (Вірменія) та Національним екзаменаційним центром (Грузія). Кожна з цих установ відповідає за проведення єдиного вступного екзамену, за результатами якого абітурієнти зараховуються до університетів та коледжів. Як зазначається у міжнародних дослідженнях педагогічної освіти в цих країнах, процедура відбору студентів дуже жорстка, оскільки, наприклад, в Азербайджані 75% тих, хто взяв участь у вступних випробуваннях у 2009 році, не були зараховані до закладів вищої освіти [9, с. 57]. Підвищення вимог до вступної кампанії вважається державами одним із способів ліквідувати корупцію на етапі зарахування до університетів.

Підготовка бакалаврів і магістрів у всіх досліджуваних нами країнах регулюється на законодавчому рівні. Зокрема, це ст. 9 закону "Про вищу та післядипломну професійну освіту" (Вірменія), ст. 48 закону "Про вищу освіту" (Грузія) та відповідні положення у Республіці Азербайджан. У цих документах визначається наступність кожного з рівнів, тривалість програм, порядок присвоєння бакалаврського або магістерського ступеня та ін.

Загальні вимоги до змісту педагогічної освіти на рівні бакалавра визначені державними стандартами освіти, але, як засвідчило наше дослідження, у кожній з країн кавказького регіону спостерігаються різні підходи до стандартизації змісту підготовки педагогічних кадрів. Так, в Азербайджані структура державного стандарту бакалаврської програми визначається на національному рівні і включає такі мінімальні вимоги до змісту освіти:

- гуманітарні науки (26-30 кредитів ECTS) – історія Азербайджану, азербайджанська мова, іноземна мова, предмети на вибір (гуманітарні та соціально-економічні дисципліни);
- підготовка за обраною спеціальністю (159-167 кредитів ECTS) – визначається навчальним закладом і складається з 2 однакових за об'ємом блоків;
- спеціальні предмети (3-10 кредитів ECTS) – громадянська оборона, основи медичних знань та фізкультура [6].

Навчальні програми підготовки бакалаврів з педагогічних спеціальностей у Вірменії розробляються вищими навчальними закладами на основі державних стандартів. Програма передбачає вивчення обов'язкових дисциплін (вірменська мова, історія Вірменії, іноземна мова, громадянська оборона) та предмету спеціалізації (математика, біологія, історія тощо). Відповідно до державної програми розвитку освіти, у вищих навчальних закладах Вірменії з 2007 року розпочато

експериментальний етап введення кредитно-модульної системи. І тому всі навчальні плани, включаючи програми підготовки педагогічних кадрів, розробляються на основі європейської системи взаємозаліків – ECTS (опис кваліфікації, освітні стандарти для кожної спеціальності).

У Грузії бакалаврські програми включають два рівні стандартів: загальнопедагогічні та професійні (дисциплінарні) стандарти. Загальнопедагогічні стандарти однакові для учителів усіх предметів і поділяються на три частини (розвиток та теорія навчання, викладання та оцінка, професійне середовище). Дисциплінарні стандарти визначають професійні знання, вміння та навички вчителів з предмету спеціалізації. Ці документи розроблені Національним центром професійного розвитку вчителів. Вони передбачають різні структури, але більшість подають необхідні вимоги до професійних знань, умінь і навичок. На сьогодні вже розроблені професійні стандарти для таких предметів: грузинська мова та література, математика, іноземна мова, природознавство, музика, фізкультура, трудове навчання та ін. Наприклад, стандарт для суспільних наук включає такі структурні елементи: професійні знання, вміння та навички, методи навчання та управління навчальним процесом [7].

Результати аналізу змісту та організації підготовки вчителів у магістерських програмах дають можливість зробити висновок, що в Азербайджані, Вірменії та Грузії окрім теоретичної та практичної підготовки передбачено виконання науково-дослідної роботи, що має пошуковий і прикладний характер та оцінюється за шкалою ECTS. Після завершення магістерської програми, успішного захисту магістерської роботи вчитель отримує кваліфікацію магістра освіти та має право працювати у початковій, середній і старшій школі.

Аналізуючи процес модернізації стандартів, які визначають зміст підготовки вчителів як на бакалаврському, так і на магістерському рівнях, спостерігаємо поступовий перехід від фактологічної освіти вчителів (озброєння знаннями з певної спеціальності) до педагогічної освіти на засадах компетентнісного підходу, де протягом навчання ключове місце відводиться оволодінню компетенціями, необхідними для ефективної професійної діяльності. Обов'язковим вищівським компонентом навчальних планів бакалаврату та магістратури є вивчення іноземних мов, сучасних інформаційних технологій, дисциплін, опанування яких сприяє розширенню міжкультурної компетенції майбутніх вчителів, що свідчить про включення міжнародного виміру у навчальні плани та програми педагогічних спеціальностей.

В умовах інтернаціоналізації освітнього простору значних змін зазнають і технології та форми навчання майбутніх педагогів. Застосування у навчальному процесі технології розвитку критичного мислення, технології проєктування, технології модульного навчання, інтерактивних технологій сприяє підвищенню активності студента, активізації співробітництва в студентському колективі, ідентифікації майбутніх вчителів як активних громадян світової спільноти. Дистанційна освіта в досліджуваних нами країнах знаходиться на етапі становлення, проте вже помітні певні зрушення в цьому напрямі. Так, в рамках Державної програми по інформатизації системи освіти в Азербайджані реалізується проєкт "Електронні освітні системи", вже більше ніж 3 роки функціонує Вірменський віртуальний університет.

Показовим проявом інтернаціоналізації вищої освіти в Азербайджані, Вірменії та Грузії є міжнародне співробітництво педагогічних навчальних закладів цих країн. Як показало наше дослідження, для країн кавказького регіону характерним є інституційне партнерство, членство у консорціумах університетів (в рамках участі в європейських освітніх програмах – Темпус (Tempus), Еразмус Мундус (Erasmus Mundus), програма імені Жана Моне та ін.), спрямованість на розвиток мобільності студентів і викладачів, налагодження партнерства між факультетами, кафедрами, викладачами різних навчальних закладів як країн кавказького регіону, СНД, США, так і Європи. Прикладом такого міжнародного співробітництва може слугувати педагогічний факультет Азербайджанського університету мов, де налагоджена тісна співпраця з організацією ESLI (США), університетом Мінесоти (США), університетом Південної Кароліни (США), державним університетом Клуза (Румунія), університетом Упсали (Швейцарія), університетом Улудага (Туреччина) та ін. Студенти магістерських програм університету мають можливість продовжувати навчання в університеті Глазго (Шотландія) [4]. При Вірменському державному педагогічному університеті імені Х. Абовяна функціонує відділ міжнародного співробітництва, який координує співпрацю закладу з міжнародними організаціями та асоціаціями (Євразійська асоціація університетів, Асоціація ректорів педагогічних університетів Європи, Британська Рада, Росспівробітництво та ін.) та відповідає за інституційне партнерство із зарубіжними освітніми закладами (Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна), Софійський університет імені Св. Климента Охридського (Болгарія), Університет Лоррейн (Франція) та іншими ВНЗ світу) [3].

Свідченням стрімкого розвитку академічної мобільності у досліджуваних нами країнах є зростаюча кількість студентів, які виїжджають на навчання за кордон, та тих, хто обирає університети Азербайджану, Вірменії або Грузії для здобуття вищої освіти. За даними статистичних служб цих держав за останні 5 років загальна кількість іноземних студентів у державних і приватних ВНЗ країн досліджуваного нами регіону збільшилася майже у 2 рази (найбільше іноземних студентів навчається в Азербайджані – 3971, тоді як у Вірменії – 3036 і 3420 студентів із зарубіжних країн – у Грузії).

Уряди цих трьох країн приділяють значну увагу підвищенню рівня мобільності студентської молоді. Так, розпорядженням Президента Азербайджанської Республіки від 16 квітня 2007 року була

затверджена Державна програма з навчання молоді Азербайджану в зарубіжних країнах на 2007-2015 рр., розроблена з метою збільшення кількості студентів Республіки, які навчаються в зарубіжних країнах за державний кошт (за прогнозами до 2015 року кількість студентів, які відправляються на навчання за кордон має зрости до 5000) [5]. Підвищення рівня мобільності студентів визначається державними програмами розвитку освіти Вірменії та Грузії як один з пріоритетних напрямів розвитку сектору вищої освіти.

Азербайджанський дослідник Н. Ібадов, розглядаючи реформування вищої освіти відповідно до вимог Болонського процесу, вважає за доцільне реалізацію таких стратегічних заходів, а саме: модернізацію нормативно-правової бази вищої освіти згідно з положеннями Болонської декларації; удосконалення (інтернаціоналізація) змісту освіти; модернізацію структури ВНЗ та системи управління; забезпечення якості освіти; адаптацію науко-дослідницької роботи університетів до сучасних стандартів; модернізацію матеріально-технічної бази тощо [2].

Процеси інтернаціоналізації вищої освіти, що змінюють, а іноді навіть і визначають структуру навчального закладу, його навчальні плани та програми, є невід'ємним фактором існування сучасних ВНЗ країн кавказького регіону (Азербайджан, Вірменія, Грузія).

Таким чином, перебуваючи на стадії модернізації педагогічної освіти, Азербайджан, Вірменія та Грузія, вже мають певні здобутки в інтеграції освіти в європейський освітній простір (треступенева освіта, оновлення змісту педагогічної освіти на засадах компетентнісного підходу, запровадження системи перезарахування кредитів – ECTS, нові підходи до фінансування освіти вчителів, розвиток міжнародного співробітництва тощо), що досягається через реалізацію принципів Болонського процесу, який, у свою чергу, позиціонується як регіональний вимір інтернаціоналізації вищої освіти.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у дослідженні впливу інтернаціоналізації вищої педагогічної освіти на конструювання змісту підготовки вчителів та визначення особливостей впровадження нових технологій навчання у вищих навчальних закладах в Азербайджані, Вірменії та Грузії.

Використані джерела

1. Брок-Утне Б. Анализ глобальных факторов, влияющих на современную образовательную систему, на примере европейских университетов [Електронний ресурс] / Биргит Брок-Утне // Высшее образование в Европе. – Том XXVII – 2002. – № 3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.aha.ru/~moscow64/educational_book/archive.html
2. Ібадов Надір. Освітня реформа : Болонський процес та автономія вищих навчальних закладів. Азербайджанський досвід / Надір Ібадов // Маркетинг в Україні. – 2011. – № 1. – С. 58–60.
3. Международное сотрудничество и членство в научно-образовательных организациях и ассоциациях [Електронний ресурс] / Армянский государственный педагогический университет имени Хачатуря Абовяна. – Режим доступу : <http://armspu.am/structure/In/ru/t/1890> – Назва з титул. екрану.
4. Международные связи. Педагогический факультет [Електронний ресурс] / Азербайджанский Университет Языков. – Режим доступу : http://adu.edu.az/index.php?option=com_content&view=article&id=145&Itemid=580&lang=ru – Назва з титул. екрану.
5. Распоряжение президента Азербайджанской Республики от 16 апреля 2007 года № 2090 "Об утверждении Государственной программы по обучению молодежи Азербайджана в зарубежных странах в 2007-2015 годах" [Електронний ресурс] / Законодательство стран СНГ / Режим доступу : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=23082
6. Ministry of Education of the Azerbaijan Republic / State Education Standard Structure clarifying minimum mandatory requirements for the content and level of bachelor degree preparation on speciality (program) [Електронний ресурс]. – Баку. – Режим доступу : <http://www.edu.gov.az/view.php?lang=en&menu=113&id=4189>
7. National Center for Teacher Professional Development / Teacher's Standards [Електронний ресурс]. – Georgia : Tbilisi. – Режим доступу : http://www.tpdg.ge/index.php?action=page&p_id=107&lang=eng
8. Teacher Training and Curriculum Reform in the South Caucasus Region: From Vision to Practice [Final Report of the Sub-Regional Seminar]. – UNESCO-IBE, 2004. – 56 p.
9. Study on Teacher Education for Primary and Secondary Education in Six Countries of the Eastern Partnership : Armenia, Azerbaijan, Belarus, Georgia, Moldova and Ukraine [Final Report]. – Brussels : GHK, 2011. – 98 p., 10 annexes.

**ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ
ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ
В УСЛОВИЯХ ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА
В АЗЕРБАЙДЖАНЕ, АРМЕНИИ И ГРУЗИИ**

Статья посвящена организации педагогического образования в условиях интернационализации образовательного процесса в Азербайджане, Армении и Грузии. Автор рассматривает национальные особенности стран в подготовке педагогических кадров на бакалаврском и магистерских уровнях. Проанализированы подходы финансирования высшего образования, зачисления студентов на педагогические специальности, стандартизация содержания образования учителей, оценивание знаний в соответствии с требованиями Болонского процесса. Охарактеризованы особенности академической мобильности и международного сотрудничества высших учебных заведений.

Ключевые слова: педагогическое образование, интернационализация, модернизация, Болонский процесс, стандартизация педагогического образования.

Fedorchuk I. V.

**PECULIARITIES OF HIGHER
PEDAGOGICAL EDUCATION WITHIN THE INTERNATIONALIZATION PROCESS
IN AZERBAIJAN, ARMENIA AND GEORGIA**

Overall civilization tendencies, social and economic transformations in globalized world, internationalization processes put forward new requirements and a new mission for education. They also challenged the concept of teacher training since the teacher is responsible for the development of the intellectual potential.

Having signed the Bologna declaration in 2005, the Caucasian countries have set about a new stage of higher education modernization and the development of modern self-sufficient and holistic teacher education system. In order to integrate within the European Higher Education Area, a three-cycle of tertiary education was implemented, a number of legal provisions were approved to regulate the overall process of teacher training, projects were initiated that are to promote educational and systematic innovations as well as the development and implementation of various strategies, initiatives and policies aiming at fostering a clear vision of reforming trends and needs in teacher education. Moreover, actions were taken to improve the education management system, to refine the content and the quality of teacher training, to renew the infrastructure etc.

The author scrutinizes the national peculiarities of teacher training at Bachelor and Master Programs in Azerbaijan, Armenia and Georgia. Analyzed are the approaches to financing, admission, content standardization in teacher training and knowledge assessment according to the Bologna Process requirements. The research showed a relatively powerful tendency of the Caucasian countries to move from former knowledge-based model to competence-based approach and integration of international dimension into the teacher education programs, curricula and standards. The review also proved the widening of teaching methods and learning opportunities, which is in line with the internationalization processes of world higher education.

Key words: teacher training, internationalization, modernization, the Bologna Process, standardization of teacher education.

Стаття надійшла до редакції 07.09.2015